

Кирило МИТРОВИЧ

АКТУАЛЬНІСТЬ СОКРАТА

Романо Гвардіні, відомий католицький мислитель, опублікував в черзі його розважань над релігійними, моральними й метафізичними рисами людини твір про смерть Сократа (Der Tod des Sokrates, 1947). Ця книжка в німецькому оригіналі та в перекладах звернула на себе увагу публіки на різдвяному книжковому ринку в Парижі.

Гвардіні зосередив увагу на моменті смерті Сократа. Він підібрав чотири твори — діалоги Платона, які, чергуючись, з'ясовують, яка була постава Сократа в загальному (Евтіфрон), як і за що судили Сократа (Апология), Сократ в тюрмі (Критон) та розмова Сократа про смерть і смертну долю людини останнього дня його життя (Федон). Автор подає чи не повний переклад цих творів, розчленовуючи текст, коментуючи, пов'язуючи його, та пропускаючи деякі менш суттєві частини. Це своєрідне спільне читання творів Платона, при тому автор пояснює, навісвітлює, поглиблює значення поодиноких моментів. Твір не є ні історичним, ні філологічним дослідом, тільки розважанням над цією невичерпно багатою драмою, якою було життя, а передусім смерть Сократа. Тому й ми не зупинятимемося на історико-критичних моментах теми. Не будемо переказувати змісту твору, а зупинимося в зв'язку з цим твором на деяких актуальних темах сократівської проблематики.

Перше враження, яке найглибше затронуло читача, — це живість, динамічність і драматичність особи Сократа. Його дискусія не є тільки теоретичним викладом, перериваним питаннями слухачів. В ній повно зворотів до особи, відклику до останніх подій. Без сумніву в тих діалогох говорить епоха Сократа. Але рівночасно під цією буденною й ще не застиглою шкаралупою поточних подій відкривається безодня життєвих питань, вирішальних принципів, перспективи до абсолютного. Сократ цим відрізняється від своїх співрозмовців. Коли він питає жерця Евтіфрона про те, що приємне богам, він не вдовольняється буденною відповіддю: що приємне, а це неприємне. Він хоче дійти до принципової відповіді. Звичайно, мало хто із співрозмовців Сократа міг на це точно відповісти. І Сократ мав сміливість вказати їм на цю слабкість, вони за це його не любили, омийали, а в кінці засудили на смерть. Неприємно було їм зрікатися гордості й визнавати, що вони нічого не знають. Сократ же не соромився признатися, і в цьому була його сила. Найменший крок, який він зробив вперед, був здобутком для нього й програвшем для його співрозмовців.

Коли його засудили на смерть, Сократ став перед найвищою моральною пробою: як сприйме він засудження з уст інституцій, за авторитет яких він боровся, та як сприйме він момент смерті. Є надзвичайне моральне зміцнення в читанні Платона про останні хвилини життя Сократа. Сократ не забуває про смерть, не гордує нею, не розважається, а, навпаки, з вірними учнями та знайомими замишлюється над значенням смерті. Суддям він сказав: тільки боги могли б сказати, чи краще жити, чи краще вмерти. Але для нього особисто немає сумніву: весь свій вік він служив Аполлонові, «демон» якого супроводив його на життєвому шляху; завдяки йому відкрив він світ ідей та цінностей, який не в фізичному світі існує, та який з ним і не загине. В певності Сократа є непевність віків, надія шукання й певність покликаних: «Є принаймні, сказав Сократ, одна річ, про яку потрібно, щоб ви всі подумали. А це — якщо душа є дійсно безсмертна, то вона вимагає, щоб про неї дбали не тільки на час, який ми називаємо життям, але на всі часи; бо це було б великим ризиком, як виглядає, не турбуватись нею... Душа в дійсності не посідає нічого іншого, коли вона прибуде в царство Гадеса, тільки свої моральні здобутки та свій спосіб життя...» (Федон).

*

В цій відповіді резюмоване все, що детально розробив св. Тома з Аквіну, Паскаль, Кант, Кіркгор. Ця відповідь присвічує шуканням нашої епохи, екзистенційної філософії, для якої момент смерті став вирішальним пунктом розважань. Для Сократа смерть є не тільки моментом закінчення нашого життя, але переходом «в місце шляхетне, чисте, невидиме... до доброго й мудрого Бога, туди, де моя душа невдовзі, по Божій волі, має податися». По тім боці — це світ правдивого буття; по цим боці — мандрівка й підготовка до нього. Смерть є моментом, який унапрямує все наше життя. Життя, а зокрема філосо-

фічне життя, є «вправою до смерті». Таке поняття смерті є метафізичним критерієм усього нашого буття та буття, яке ми пізнаємо. Вона показує, що не ті варто-сті, які ми зв'язуємо з нашим і доволі-лишнім життям, є абсолютні, а ті, які смерть перетривають, які не заторкує смерть.

Аргументація Сократа не є якоюсь математичною чи «науковою» демонстрацією. Вона є висловом глибокого життєвого досвіду. З неї говорить те, що поза логікою й експериментальною точністю найважливішим є в житті людини. Надзвичайно цінним є констатування, як ясно і точно були висловлені основні проблеми людини вже на перших початках філософії, який цінний життєвий досвід збагатив і навітлив їхнє змагання, залишаючи пізнішим вікам дальшу можливість розвивати цей досвід, розвивати спроможність думки, проникати в багатство доколишнього буття.

Важливі не деталі Сократової думки, а її основа. Не Гадес і Аполлон як конкретні постаті, а Гадес і Аполлон як символи основного буття є вічними здобутками Сократової — людської думки. Те саме можна сказати про деякі інші аспекти Сократової думки. Розрізнення світу ідей та світу їх тіней, тобто видимого світу, має так само принципове значення: це розрізнення світу пізнання, поняття, стійких цінностей від світу проміняльного досвіду, зникаючих речей. Віками філософії замишлювалася над правдивим характером світу пізнання: думки й системи йшли від різних матеріалістичних систем до раціоналістичних та ідеалістичних. Залишається основним

З НОВИХ КНИЖОК

Ігор Качуровський. ШЛЯХ НЕВІДОМОГО. В—во «Дніпрова хвиля», Мюнхен, 1956, 155 + 5 стор. Обкладинка Валерії Гутник.

«Ві, панове, не знаєте собі ціни. Але я добре знаю свою вартість: моя ціна складається з півкіло цукру і бруска мила. За ці речі, дякувати добрим людям, було мене викуплено з табору військово-в'язаних. Стільки коштувала моя воля, моє життя. Брусок рожевого мила і півкіло цукру в біленькій торбинці».

Так починає розповідь одного з розділів герої цієї надзвичайно цікаво написаної книжки про останню війну. До докладнішого обговорення її ми повернемося в наступному числі.

Оксана Лятурицька. БЕДРИК (вірші для дітей). Вінніпег, в—во «Тризуб», 1956, 44 стор., тираж 2 000. Обкладинка й ілюстрації авторки.

Титул цієї назви взято від третьої назви команди — «сонечка» (друга назва «Божа коровка») і надано йому символічного значення від приміти, що народні перекази зв'язують з цією командою: прихід радісного часу і погожої днини. Мабуть поезія для дітей — найзанадбаніша галузка в українському письменстві нашого часу. Цей гріх викупляє, скільки можна, книжка О. Лятурицької, складена здебільшого з красивих елегантних віршів в живому ритмі.

В першій частині книжки знаходимо вірші «Бедрик», «Півник», «Вранці», «Пастушок», «Луна», «Стежечки» та інші. Далі йдуть загадки і низка віршів, частина яких оповідає про птахів, частина про тварин, а решта має різні теми (то про світила небесні, то про забув-ку).

Остап Тарнавський. МОСТИ. Поеми. Нью-Йорк. Об'єднання українських письменників «Слово», 1956, 80 стор. Ціна 1 долар.

Це вже третя з черги збірка поезій Остапа Тарнавського (перші дві: «Слова і мрії» — 1948 та «Життя, вінок сонетів» — 1952). «Мости» складаються з трьох циклів: «Музика зоряних доріг» (з поемою «Сновида» в центрі), «Країна золотого гомону» і «Завулоч безвістей». Відомий смакун мистецтва всіх родів, що заховався під знаками (ік) пише в цікавій рецензії на цю книжку (як також і на «Життя в місті» зовсім іншого Тарнавського — Юрія) в новорічному числі «Українських вістей» (Н. Ульм):

«Поезія Остапа Тарнавського, як і (з другого кінця і у відмінному стилістичному плані) Олега Зуєвського, виявляє останніми часами всі позначки того, що варт либонь назвати новим класицизмом».

Даючи далі своє визначення «нового класицизму», який ІК просить не змішувати із неокласицизмом зеровської школи, рецензент пише про «Мости»:

Тут є, коротше кажучи, весь досвід

факт, що світ пізнання є оригінальним буттям, органічно пов'язаним з матеріальним, але не підпорядкованим йому. Цілість поняття чи ідею якоїсь речі, казав Сократ, не можна вивести з нагромадження прикмет. Розуміння — це цілість охоплення, проникнення речі: що Арістотель назвав це абстракцією, Кант формою апіорі, а Гуссерль і Гайдеггер просто значенням або розумінням (Verstehen) — це все є тільки намаганням краще зрозуміти основний факт пізнання.

Так само висловлювався Сократ про основні моральні цінності. Добро, правда, справедливість, пошана до богів — це поняття, які тільки душа знає, які вона розуміє, а не від тіла вчиться. Сократ не любив за те, що він переслідував з іронією, а деколи з насміхом поверхове та забобонне поняття цих основ моралі. Так само консеквентно поступив він, коли його засудили: він не хотів втекти від несправедливих судів, щоб не порушити справедливого закону. Порушення справедливого й вільного обраного закону було б руйною всього суспільства, людини й поклонання душі. «Ніякий з нас, законів, не забороняє комунітебу з вас від'їхати в колонії, якщо йому трудно пристосуватися до нас і до держави, або просто поселитися на чужині... Сократе, вір законам, які з тебе зробили те, чим ти є, не цінні ні дітей, ні своє життя, ні щонебудь над тим, що справедливе, щоб, прийшовши до Гадеса, ти міг сказати все це на своє виправдання тим, що там панують» (Критон). В ім'я цього Сократ прийняв смерть. Він не сумнівався, що жертва ця покаже краще суть речей, ніж іще декілька років життя. Він, може, хотів показати, що треба принести цю жертву, щоб пізнати й показати правду. Тому в історії філософії він став символом правди.

„Історія Русів“

(Закінчення з 8 стор.)

нались як «вільні і свободні, а цілком не як завойовані».

Більшість свого трактату автор присвячує визвольній боротьбі Хмельницького. Цікаво, як автор інтерпретує переяславську угоду. Він пише, що 1654 року Б. Хмельницький, на пропозицію московського царя, прийняв протекцію, але за окремими умовами, які визнавали Україну як вільну країну. Згодом, при подіях 1667 року, говорить автор про «Малоросію, повсякчасну нашу отчину, зруйновану вкрай воєводами і гноблену всілякими затіями московськими» (стор. 222). В проклятті шведського короля до українського народу автор виразно пише: «Відомо бо... що цар московський, бувши ворог непримиренний усім народам на світі і жадаючи підкорити їх собі в неволю, загорнувши і козаків у повне своє рабство, зневажаючи, відбираючи і касуючи всі ваші права та вольності... забув при тому і безсоромно зневажив саму вдячність... якою зобов'язана вам, козакам, і народові руському Московія... вами вдержана і скріплена» (стор. 282). Устами татарського хана автор подає таку характеристику москалів: «Сливе всі урядники й народ неписьменні і численністю різнозріств та химерних мольбищ подібляється поганству, а лютістю перевершують дикунів» (стор. 182).

Через нечесне ставлення москалів до українців, останні «врешті нажили непримиренну ворожнечу і повсякчасно дихали до них огидою» (стор. 196). Зовсім слушно робить висновок Оглоблін, що «то був суцільний акт обвинувачення Московщини за поневолення України. Саме в цьому моральному, політичному й навіть формальному осудові російської імперіалістичної і колоніальної політики на Україні — найбільша сила «Історії Русів» (вступна стаття, стор. XXV).

Немає змоги в нашій короткій замітці проаналізувати інтересний зміст «Історії Русів» та історію її друкованої появи в XIX ст. Вичерпні дані про ці питання читач знайде в студії-вступній статті до українського видання, вдалий переклад якого зготував Вяч. Давиденко. Найбільше визнання за редакційне оформлення цієї цінної появи належить нашому відомому історикові Олександрові П. Оглобліну.

ЛИТОВЦІ ПРО УКРАЇНСЬКУ ЛІТЕРАТУРУ

Литовський часопис «Draugas», що появляється в Чикаго, у літературному додатку до суботнього числа за 26 січня ц. р. вмістив статтю про українську літературу, що її написав литовський літератор Ю. Вієкшніс, який тепер живе в Америці. Це, здається, одна з перших спроб познайомити литовського читача з новою українською літературою та її правдивим станом під московсько-комуністичним режимом. Цитуючи «The Muse in Prison» Яра Славутича, литовський літератор підкреслює аналогію між українцями й литовцями у їхній боротьбі за незалежність і вільний розвиток.

ОСОБИСТЕ ВІСВІЩЕННЯ

Вельмишановні і дорогі друзі!

Не відмовте надрукувати в редакційній Вами газеті наступне моє висвітлення.

В «Нашому кличі» ч. 6 (від 14 лютого 1957), а також в інших укр. газетах вміщено замітку про діяльність т. зв. «Укр. літ. фонду в Чикаго». В замітці між іншим зазначено, що фонд призначив грошові дотації деяким укр. письменникам, між якими згадано і моє ім'я. Очевидно, це якась помилка або непорозуміння: жодних справ з фондом я не мав, книжок своїх ні на конкурс, ні поза конкурсом фондів не посилав, дотацій ні в кого не просив, рівно ж не одержував від фонду ні згаданої дотації, ані навіть повідомлення про неї.

Десь пірвою тому я довідався, що в Чикаго створено якийсь літ. фонд — нібито з метою вшанування пам'яті І. Я. Франка — і при ньому журі, яке має признати нагороди за найкращі твори 1956 року. Деякі деталі примусили мене поставитися до фонду з застереженням.

Назагал подібні фонди бувають при урядах, наукових установах, літературних організаціях і т. п. Чикагський фонд з'явився не то при якійсь немірдайнній в справах літератури установі, не то взагалі «автокефально», як приватна імпреза.

Тому суто приватною справою кожного письменника було: послати свої твори на оцінку створеного при фонді журі — чи не посилати, мати зв'язок з фондом — чи не мати.

Звичайно, я вибрав останнє. Отже, ні юридичного, ні морального права розглядати мої твори і мою літературну діяльність ні журі, ні провірочна комісія чикагського фонду не мали.

Признання (чи непризнання) мені нагороди чи дотації є поза компетенцією фонду, і тому прийняти цієї дотації я не можу.

З належною пошаною

Ігор Качуровський

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ на «УКР. ЛІТЕРАТУРНУ ГАЗЕТУ»

	на півріччя	на рік
Австралія	5,6 шил.	11 шил.
Австрія	8,0 шил.	16 шил.
Аргентина	6 пез.	12 пез.
Бельгія	34 фр.	68 фр.
Бразилія	16 кр.	32 кр.
Великобританія	5,6 шил.	11 шил.
Венесуела	2,20 бол.	4,40 бол.
Голландія	3,00 г.	6 гул.
США і Канада		
лет. пошт.	1,10 дол.	2,20 дол.
звичайною	0,90 дол.	1,80 дол.
Німеччина	3,0 нм.	6 нм.
Франція і		
Туніс	200 фр.	400 фр.
Швейцарія	3,25 фр.	6,50 фр.
Швеція	5 кор.	10 кор.

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА ГАЗЕТА

UKRAINISCHE LITERATUR-ZEITUNG THE UKRAINIAN LITERARY MAGAZINE NOUVELLES LITTÉRAIRES UKRAINIENNES

Herausgeber: Ukrainische Gesellschaft für Auslandsstudien e. V.

Geschäftsführer: Bohdan Korduk

Redaktion:

Іван Кошелівець, Юрій Лавріненко
Статті, підписані автором, не конче висловлюють погляди редакції.

Адреса редакції:

München 2, Karlsplatz 8/III, Deutschland

Tel.: 59 46 67

Druck: „BIBLOS“, München 13, Heßstr. 50-52